

De Morgenster - Hilversum

Serie 'Tel je mee – de volkstelling'

Overweging op de eerste advent, 28 november 2021

Toen ik een paar weken terug bezig ging met het thema van deze dienst, namelijk de volkstelling, toen vroeg ik mij af of dat wel genoeg stof op zou leveren. Dat veranderde snel toen ik het ging verbreden naar het woord 'tellen'. Er blijken genoeg teksten te zijn in de bijbel rond dat thema. Je gaat je afvragen: hoe tellen we? En wie telt er? En je gaat ook meer overdrachtelijk denken, in de zin van: 'tellen we allemaal mee?' Dan kunnen er spannende vragen opkomen.

Maar laten we eerst toch inzoomen op die volkstelling. Laten we eerst samen in het leerhuis gaan. We hebben gelezen in het evangelie volgens Lucas. Die heeft een geheel eigen geboorteverhaal. Hij vertelt andere dingen als je het vergelijkt met de versie van Matteüs. Die gaat er stilzwijgend van uit dat Jozef en Maria in Bethlehem woonden toen Jezus daar geboren werd. Maar Lucas heeft een heel ander verhaal. Bij hem wonen Jozef en Maria in Nazareth. Het is in Nazareth dat Maria bezoek krijgt van de engel Gabriël. Hoe komen ze dan toch in Bethlehem terecht? Dat is te danken aan keizer Augustus die bevel uitvaardigde dat heel het rijk geteld moest worden. Dankzij die volkstelling wordt Jezus in Bethlehem geboren. Na een tussenstop in Jeruzalem keren ze terug naar hun woonplaats Nazareth, in Galilea. Jozef stamt van David af, zo vertelt Lucas. Daarom moest hij bij de volkstelling die verordonneerd was door keizer Augustus, naar zijn vaderstad, Bethlehem, om zich daar te laten inschrijven.

Het is wel een merkwaardig soort volkstelling. Zou dat werkelijk zo gebeurd zijn? Dat hele volksstammen kriskras door het rijk gingen om naar de plek van origine te gaan? Het doet denken aan wat er elk jaar opnieuw in China gebeurt rond het Chinese nieuwjaar. Dan gaan miljoenen mensen op weg om nieuwjaar te vieren in het dorp waar ze vandaan komen. Dankzij moderne transportmiddelen kan dat. Maar kunnen we ons dat voorstellen op de grotendeels onverharde wegen van het Romeinse Rijk? Eigenlijk niet. Algemeen wordt dan ook gedacht dat Lucas het hier iets te mooi heeft voorgesteld. Of dat hij van een bepaalde manier van volkstelling die alleen voor Israël gold heeft gedacht dat dat in heel het Romeinse rijk zo is geweest. In Israël werd namelijk wel degelijk van tijd tot tijd een telling gehouden. Dan werden keurig alle families genoteerd en hun bezittingen. Op grond daarvan werd dan ook een belasting opgelegd. We zijn daar heel goed over geïnformeerd omdat één van die tellingen de aanleiding was geweest tot het ontstaan van de zeloten, een radicale groepering die de Romeinen met geweld uit Palestina wilde verdrijven. Zij weigerden mee te doen met een van die volkstellingen, kregen het leger op hun dak en werden zo de guerrilla in gedreven. Zo niet Jozef en Maria. Die deden zonder protest mee met deze census, deze volkstelling. Daarmee liet Lucas op een van de eerste bladzijden van zijn evangelie iets zien wat als een rode draad door zijn verhaal loopt: Jezus was geen zelloot. Hij nam het zwaard niet op. Zijn goede boodschap ging over andere dingen. Voor Lucas hoorde daar ook bij: de boodschap van Jezus is bezig iets wereldwijd te worden. Dat zie je terug in de opbouw van de eerste hoofdstukken van zijn evangelie. Johannes de Doper is de profeet van en voor Israël. Lucas plaatst hem in de geschiedenis dor te melden dat Herodes toen koning van Judea was. Jezus echter heeft een wereldwijde betekenis. Lucas maakt dat duidelijk door te

melden dat het *nota bene* de keizer in Rome was die invloed heeft gehad op zijn geboorteplaats. De keizer in Rome. Octavianus die de naam 'Augustus' had gekregen. Dat betekent: de verhevene. Hij werd ook wel genoemd: 'Zoon van God'. Of: 'Redder'. Het is in de dagen van deze keizer dat Lucas de geboorte van Jezus, de ware Zoon van God en de ware redder, plaatst. Tegenover de macht van Rome, de macht van de legers de stille en zwakke kracht van Jezus en zijn volgelingen. Maar ook zij tellen mee. Sterker nog: de keizer mag laten tellen wat hij wil, maar het spoor van God is een ander spoor. Dat spoor heeft de toekomst.

Degene die telt is degene die bepaalt hoe de dingen gaan, dat is de suggestie die uitgaat van die volkstelling, door Lucas beschreven. Maar is daarmee alles gezegd? Je kunt het vervolg van het evangelie van Lucas lezen als één groot tegenverhaal tegen de macht van Rome. Een verhaal met andere woorden en waarden. En daarmee gaan we over van het leerhuis naar de verkondiging, en naar onze eigen wereld.

In het verhaal van de bijbel, het verhaal met andere woorden en waarden zijn twee muntjes van een arme weduwe meer waard dan welke gift van een rijke dan ook. Dat staat in het lucasevangelie hoofdstuk 21. Zo kun je ook rekenen en tellen. Dus de vraag is niet alleen wie er telt maar ook wat we tellen en hoe we tellen. Als je met die vragen de bijbel openslaat blijkt het thema tellen ook een spirituele kant te hebben, een kant waar ze op de Zuidas van Amsterdam nog wat van kunnen leren. Er zijn verhalen waarin hoopvol geteld wordt. Een bijzonder verhaal daarbij is te vinden in Genesis hoofdstuk 18. Dat is het verhaal waarin Abraham een pleidooi voert voor Sodom. Hij neemt het op voor de onschuldigen die er ook in die stad zijn. Die kunnen toch niet omkomen samen met de schuldigen? Wat nu als er slechts 50 van zijn...? Of 45...? Of 40? Of 30? Of 20? En tot slot waagt Abraham te zeggen: '*stel dat het er maar tien zijn*'? En de Heer antwoordt: '*Dan zal ik haar niet verwoesten omwille van die tien*'. Wat zijn nu tien mensen in zo'n grote stad? Niets toch? Voor God zijn slechts tien mensen voldoende... De rabbijnen hebben later deze figuur ook gebruikt in de beroemde zin '*Wie één mens redt, redt de hele wereld*'.

Zo is het een rode draad in onze traditie dat je niet alleen moet kijken naar de massa, naar het grote getal, maar eerder naar het kleine getal waarin op verborgen manier het geheel aanwezig is. Eén bok wordt de woestijn in gestuurd om de zonde van heel het volk mee te nemen. In de ballingschap begint God opnieuw met 'een heilige rest'. Dat beeld mag ons in deze tijd extra aanspreken. We spreken wel over 'krimp zonder kramp'. De christelijke geloofsbeweging is ooit begonnen in steden in het Romeinse rijk in *huiskamers*. Dat kan ook voor ons een vorm zijn die toekomst heeft.

Terug naar het thema van tellen. Het boek Numeri bestaat voor een groot deel uit tellingen. De statistiek van de stammen wordt keurig beschreven. Daar zit geen probleem aan. Anders ligt het in het tweede boek Samuël waar wordt beschreven hoe David een volkstelling gaat houden. Dat loopt desastreus af. Het eindigt met een pestepidemie. Vanwaar dit grote verschil? Het zit kennelijk in datgene wat er geteld moet worden. David wil precies weten hoeveel weerbare mannen er zijn, dus hoe groot zijn leger is. Hij wil meten hoe groot zijn macht is, de macht van het getal. Daarop doordenkend: wie tellen we mee? David wil alleen maar weten wie de weerbare mannen zijn. Waar blijven de vrouwen en de kinderen? Vooral kinderen telden niet mee in het oude Oosten. Als Jezus juist een kind in het midden zet is dat een daad van culturele ongehoorzaamheid. En verder: als Paulus zegt: in Christus is er niet meer sprake van Joden of Grieken, slaven of vrijen, mannen of vrouwen [Gal. 3:28] – dan ligt daarin de kiem van een revolutie waarin slaven net zo zeer meetellen

als vrijen – ja waarin uiteindelijk het slavenjuk zal worden afgeworpen – want door het geloof zijn we allemaal kinderen van God, niemand uitgezonderd.

Augustus had een volkstelling opgezet. Augustus, de verhevene. De ironie van het verhaal is dat hij daarmee invloed had uitgeoefend op de geboorte van degene die uiteindelijk alle macht, ook die van Rome, zou relativeren, er andere wapens tegenover zou zetten. Wie hadden het voor het zeggen in dat rijk? De mannen van adel met hun stoeten aan slaven, de hoge officieren met hun soldaten. Lucas presenteert in zijn evangelie een gans ander verhaal. In dat verhaal richt Jezus zich tot zijn leerlingen, een armzalig stelletje vissers en zo. Zij blijken een ander soort adeldom te hebben. Zoals Jezus zegt, in hoofdstuk 12: *‘Wat kosten vijf mussen? Bijna niets. Toch wordt er niet één door God vergeten. Zelfs de haren op jullie hoofd zijn alle geteld. Wees niet bang, jullie zijn meer waard dan een hele zwerm mussen.’* Hoe zou het zijn als je je zo gedragen weet – zo dat zelfs de haren op je hoofd alle geteld zijn – zo kostbaar ben je. Zou je dan misschien wat meer gaan tellen op de manier van Psalm 90? *‘Leer ons zo onze dagen te tellen dat wijsheid ons hart vervult’*. Deze spreuk lijkt wel geschreven voor onze eigen dagen. Opnieuw moeten allerlei plannen in de koelkast gezet worden. Bijeenkomsten worden afgelast, ook bij ons. We worden gedwongen tot iets wat we de afgelopen eeuw wat zijn afgeleerd, namelijk om ook geduld te hebben. Te accepteren dat je niet alles naar je eigen hand kunt zetten, Dat niet alles programmeerbaar is. Corona dwingt ons om onze dagen te tellen. Lukt het ons dat zo te doen dat we openstaan voor wijsheid?

Deze dagen nodigen ons uit om dankbaar te zijn voor het kleine, voor datgene wat wel lukt. Dan gaan we ons herkennen in de woorden uit Psalm 71 die hier eerder klonken: *‘Mijn mond verhaalt van uw gerechtigheid, van uw reddende daden, dag aan dag, hun aantal kan ik niet tellen’*. Deze psalm roept ons op om zó in de wereld te staan dat je in al het goede dat je overkomt ook de zegen van God ziet. Kunnen wij dat zelf beamen, dat dat eigenlijk niet te tellen is?

Dat brengt ons – tot slot – bij het begin van nog weer een andere psalm, een tekst die geciteerd wordt in de brief aan de Romeinen, een kerntekst voor Paulus [Rom. 4:6vv] Een tekst die voor hem een getuige is van goed nieuws, van evangelie. Het is het begin van psalm 32: *‘Gelukkig de mens wiens ontrouw wordt vergeven, wiens zonden worden bedekt. Gelukkig als de HEER zijn schuld niet telt’*. Dat is in een notendop het goede nieuws dat we steeds weer centraal mogen stellen: steeds opnieuw mogen beginnen. De Eeuwige God telt van alles, maar één ding niet: Hij telt niet onze schuld. Hij komt niet als een deurwaarder langs om te innen compleet met boete. Hij scheldt kwijt. Want zo wil Hij tellen, omdat wij allen meetellen, omdat we allemaal geteld zijn, mee mogen doen met het spel van de liefde en de hoop. Onzegbaar is God ons zo nabij.

Erik van Halsema

Gebruikte literatuur:

Commentaren van F. Bovon [EKK] en J.B. Green [NICNT]